

Aleš Debeljak

Enotni slovenski kulturni prostor in Evropa maternih jezikov

Danes, ko se je v katastrofi končala jugoslovanska zgodba, nimajo slovenske manjšine v Avstriji, Italiji in Madžarski več za seboj regionalno velike, četudi nebogate države, ki je bila zaradi svojega komunizma in polarne razdelitve sveta pod okriljem hladne vojne še toliko bolj neprijeten sogovornik. V desetletju po slovenski osamosvojitvi 1991 in pridruževanju Evropski uniji, ki ga kot svoj temeljni cilj zasledujejo vse postkomunistične države in torej tudi Slovenija kot nova nacija (narod z državo), hkrati pa kot država-naslednica starih jugoslovanskih sporazumov o življenju narodnih manjšin na obeh straneh novih meja, se je pokazalo, da slovenske manjšine v bistvu niso toliko predstavljale mostu med Slovenijo in vsaj obema članicama Evropske unije, Italijo in Avstrijo, kolikor bolj nekakšno svojevrstno oviro. Ni pretirano trditi, da je Slovenija ne le kot majhna, ampak predvsem kot nova država s šibko mednarodno prepoznavnostjo in specifično politično težo, pravzaprav pod prisilo pomembnejših sosed napravila vrsto kompromisov, ki življenja slovenskih manjšin niso olajšali, ampak zakomplicirali in otežkočili.

Tudi zato ni mogoče zlahka sprejeti prevladujočega optimizma v retoriki *evropskega državljanstva*, v okviru katerega državne meje menda "ne bodo več važne", regionalne in

---

Tekst, ki se deloma opira na že objavljeno gradivo, je bil podlaga za nastop na posvetu "Sobivanje identitet v razširjeni Evropi", ki je na Opčinah, Italija, potekal 22. marca 2003. Sodelovali so še Rudi Rizman, Pavel Fonda, Marjan Šturm, Ace Mermelja. Organizator je bil Združenje Novo Delo-Trst in Slovenska komponenta Levih demokrsov, italijanske parlamentarne stranke.

lokalne posebnosti pa bodo zaživele v novi sproščenosti, ki je ne bodo več izključno določale in omejevale institucije nacionalne države, ampak predvsem skupni evropski pravni red, *aqui communautaire*. V primeru manjšin se zadeva namreč zaplete, saj prihaja do trenj med dvema oblikama identitete, namreč med abstraktno republikanskim, ki podpira etnično nevtralno državljansko identiteto na eni, in organskim zamišljanjem naroda, ki podpira izbrano etnično identiteto na drugi strani. V sodobnih evropskih integracijskih procesih igrajo odločilno vlogo ravno narodi s svojimi državami. To pa so ravno tiste skupnosti, v katerih se uteleša spor med narodno in državljansko identiteto.

Vendar pred revolucijami iz osemnajstega stoletja, ki so ljudstvo povzdignile na položaj vladarja, o narodih v strogem pomenu besede ni bilo mogoče govoriti. Šele s tem zgodovinskim premikom se je vzpostavil tak družbeni red, ki ga ni več povezoval niti skupni monarh niti skupna verska pripadnost. Narod je s tega vidika neodvisen od dinastičnih, vojaških ali državnih sprememb, kar je za Slovence povsem očitno, če pomislimo, da so v dvajsetem stoletju nekateri najstarejši Slovenci, zlasti na obrobju slovenskega narodnega prostora, kar štirikrat spremenili potne liste, ne da bi se – v tem zgovornem primeru – premaknili s svojega domačega praga.

Za to, da bi se z Evrope kneževin lahko prešlo v Evropo narodov, je bilo potrebno različne skupine ljudstev najprej prepričati v to, da imajo navzlic medsebojnim razlikam tudi neko posebno obliko identitete, na kateri vsi deležijo, naj bo še tako abstraktna. Z antropološko najbolj pomembnega vidika, namreč z vidika osebnih razmerij *iz oči v oči*, je narodna identiteta pač abstraktna. Točno tako identiteto so kulturne, politične in ekonomske elite predstavljale kot *osnovo za skupne interese*. Tak skupni interes navsezadnje ni bil vedno tako zelo samorazviden, kot se zdi danes. Kak kranjski trgovec, devinski ribič in dolenjski dninar so v začetku osemnajstega stoletja imeli približno tako malo skupnih značilnosti kot pruski junker in bavarski živinorejec. Narodna identiteta je bila namreč manj samogibno doživeta od tistih oblik identitete, ki jih je posameznik črpal iz pripadnosti poklicu ali veri, zlasti pa iz pripadnosti določenemu prostoru, za kar zadošča pogledati primer trajajoče močnih regionalnih identitet v sodobni Italiji. Nastanek Nemcev, Italijanov, Slovencev in drugih narodnih identitet je zato zahteval dobro premišljeno in

orkestrirano pripoved o skupnem poreklu, pa tudi mehanizme za prenašanje te pripovedi iz generacije v generacijo.

Vendar je bil načrt za oblikovanje narodnih identitet v osemnajstem stoletju šele v povojih. Evropski intelektualci različnih narodov, ti simbolični in tedaj še priznani *zakonodajalci*, so ga v medsebojnem opazovanju, komentarjih, idejah in menjavo znanja nazorno ustvarili, ko so oblikovali skupen in splošno veljaven model graditve identitet. Iz tega trgovanja s simboli je v času industrializacije prišlo do poenotenja nacionalnega jezika, ki je iz regionalnih narečij napravil jezike drugega reda. Po *pomladi narodov* leta 1848 je bilo nacionalizem kot ideologijo narodne identitete še mogoče razumeti na napreden način, saj je bil boj za nacionalno državo povezan z bojem proti absolutizmu in ostankom fevdalnih vladavin, zlasti ruskega, avstro-ogrskega in otomanskega imperija. S tega vidika je bila nacionalna država temeljni instrument boja za svobodo in modernost.

V dvajsetem stoletju se je zorni kot spremenil. Nacionalizem se je šele v dvajsetem stoletju namreč zares prignal do take mere, da je omogočil tudi vznik popularnih alternativnih ideologij identifikacije. Te so večinoma zavrnilo narod kot kriterij eksistencialne zaščite. Te alternativne ideje so se pojavile sočasno z nacionalizmom, ko so v procesu modernizacije evropskih družb na javno prizorišče vdrle mnogovrstne nove skupine, predvsem delavstvo in mezdni proletariat.

Internacionalizem je postal vodilna ideologija teh skupin, v kateri se je žarišče identitete premaknilo na razred, s tem pa je zavrnil podlago za kolektivno pripadnost v narodu, ki vsaj načelno presega razredne in gospodarske delitve na podoben način, kot standardni nacionalni jezik presega pokrajinska narečja. Ne glede na to, katera politična tradicija nam je bližja, je danes v vrtoglavo mero zanesljivosti mogoče ugotoviti vsaj tole: iz spopada ideologij v moderni evropski zgodovini je *nacionalizem izšel kot zmagovalec*. Krvavih dokazov za to banalno trditev ni treba hoditi iskat pretirano daleč. Navsezadnje ima tudi slovenska država v svojih pičlo desetletje starih temeljih pokopane padle, ki so umrli v njenem imenu.

Zakaj je torej važno, da o nacionalizmu premišljamo na strukturni in zgodovinski ravni, ko pa se vendar zdi, da so osrednja vprašanja javne debate vprašanja prihodnosti, ne pa preteklosti, kakor pogosto slišimo? Zato, ker utegne tak premislek nakazati, kako globoko je nacionalizem povezan s tradicijo modernosti, katere dediči smo.

In v čem je ključno določilo modernosti? V tem, da je uničila *pleme* in njegov popolni zemljevid življenja, se pravi, spodmaknila je preprogo izpod nog celovitosti znanja o svetu in posameznikovega enkrat za vselej določenega mesta v njem. Nekdo, ki se je rodil kot pripadnik plemena, bo kot tak tudi umrl. Življenjski svet plemena ne predpostavlja bivanja onstran njegovih navznoter opresivnih, navzven pa varnih meja. Prav kot tak jim zagotavlja odrešitev od slehernega eksistencialnega dvoma. Moderne družbe so to plemensko samoumevnost raztrgale, za osvoboditev od njenih spon pa so seveda plačale nemajhno ceno. Manjka jim namreč notranja kohezivnost. To nekoč samoumevno vezivo pa je postalo teren za tekmovalne in kombinirane dve nepopolni pogodbeni fantaziji, ki sta se uveljavili v modernosti: *republike* in *naroda*.

Prva pogodbeni fantazija je v najbolj grobih potezah povezana z razsvetljensko (francosko) tradicijo podreditve posameznih narodnih identitet nekemu širšemu in bolj abstraktnemu, zato pa idealno vzeto tudi bolj univerzalnemu kriteriju, namreč kriteriju državljanstva. Državljanstva identifikacija poteka na terenu spoštovanja zakonov in ustave ter je *načeloma slepa* za te ali one narodne, verske, rasne, pokrajinske ali jezikovne identitete. Tovrstne posebne identitete so drugotnega pomena glede na univerzalno državljanstvo identiteto, ki je bistveno pomembna za javno življenje v republiki. *Demos* šele v državljanstvu zavesti zares dobi politično možnost, da izpodrine *populos*. Vendar je narod kot moderna skupinska identiteta vsaj za Slovence, če že ne za celoten vzhodnoevropski kulturni krog mnogo bolj intimno povezan s privzemanjem (nemške) romantične tradicije ljudskega jezika in književnosti, zlasti pa takega kolektivnega spomina, ki poganja iz določil *zemlje in krvi*. Tako narod kakor republika imata ambicije po podreditvi druge, hkrati pa sta *medsebojno odvisni* in nastopata v produktivni napetosti le, če vsaka *posebej ohranita svoje značilnosti*. Tam, kjer sta se skušala združiti brez ostanka, je zgodovinsko vzeto prišlo do samouničevalnih rezultatov, na primer v komunistični Rusiji in nacistični Nemčiji.

Moderne družbe so torej *sad nelahkega in nelagodnega sožitja* med republikanskimi in nacionalnimi institucijami, razvitimi za uresničevanje obeh političnih idealov. To dilemo dobro ilustrirajo imena evropskih držav, ki se sklicujejo na državljanstvo in na narodno identifikacijo hkrati: Republika Italija, Republika Slovenija itd. Ta ideala se opirata na različne

nize pravil in načel, skupno pa jim je prizadevanje po zagotavljanju temeljne družbene *solidarnosti*, ki povezuje prebivalstvo na nekem zgodovinsko posebnem ozemlju. Če je bila plemenska oblika skupinskega bivanja še možna brez ideologije, indoktrinacije in propagande, četudi seveda ni obstajala brez mitskih pripovedi o lastnem nastanku, je bila možna zato, ker onstran plemena dobesedno ni bilo pogojev za življenje.

Pleme je bilo namreč samoumevna realnost, ne pa vrednota. Če hoče biti narod res realnost, mora sam prej postati vrednota. Članstvo v narodu namreč kliče k vsakodnevneumu plebiscitu, kakor je rekel nešteto krat citirani Ernst Renan. Tak dnevni plebiscit se izraža v navadah in običajih, ki se sicer postopoma spreminjajo, vendar jih drži skupaj javno sprejet izbor preteklosti. Nacionalizem je namreč taka oblika kolektivnega dogovora, v kateri vse to, o čemer ni mogoče doseči soglasja, postane predmet pozabe.

Republikanska ideja se ne ustavlja ob izboru tematik, ki jih spor javnih govoric v okviru nacionalizma prinaša na dan. Stori še mnogo več kot to, da postavi pod vprašaj nek izbor kulturnega gradiva. Republikanski ideali namreč počivajo na zanikanju kolektivne avtoritete, z njo pa potrebe po takem zgodovinskem spominu, ki bi ga imela v lasti ena, navadno najbolj številčna narodna skupnost. Republikanska tradicija nasprotuje nacionalizmu. Ta predstavlja narod, njegovo živeto dediščino, mučno zgodovino in neposredno zdajšnjost kot *dobro samo na sebi*. To pa ni le ena od oblik dobrega, ampak je predstavljeno kot *vrhovno dobro*. Republikanski ideali so drugačni: slonijo na predpostavki o republiki kot instrumentu za oblikovanje in doseganje *skupnega dobrega*. Republika je možna šele na osnovi prepoznavanja in visokega vrednotenja človeške sposobnosti za kritiko, razumno debato in presojo kot bistvene vire za doseganje skupnega dobrega.

S tega vidika je vrhovni smoter republike treba videti v svobodnem dostopu svobodnih posameznikov do univerzalne sreče. To pomeni, da republikanski ideal presega atomizirane posameznike kot temeljno družbeno prvino liberalnih demokracij. Čeprav izhaja iz drugačne opredelitve skupnosti kot nacionalizem, pa *republikanski ideal brez skupnih prizadevanj za skupni cilj ni niti mogoč niti smotr*n. Prav življenje v skupnosti, ki je navznoter kajpada prešita z napetostmi in bolj ali manj poljubnimi identitetami, ki si jih bolj ali manj začasno izbiramo na ravni subkultur (vrtičkarji, urbani skinheadi, motoristi, zbiralci metaljev), pa terja od nas več kot le

svobodo od zunanjega prisilnega jopiča bodisi državnih bodisi narodnih pravil.

Republikanski ideal kliče k individualni svobodi kot osnovnemu pogoju za iskanje skupnega dobrega, ne vidi pa te svobode kot končni cilj. Liberalizem, ki sicer rad koketira z republikansko idejo, se običajno ustavi pred napori, potrebnimi za tovrstna politična podjetja. Roke mu veže skrajni domet navidez strpnega slogana *živi in pusti živeti*, v skladu s katerim se prevečkrat dogaja kopičenje – ne pa medsebojna solidarnostna povezanost – morda svobodnih, a hkrati tudi nemočnih in ravnodušnih posameznikov, ki ne negujejo ničesar drugega razen lastnega užitka. Se pravi, da tako kot nacionalizem tudi liberalizem utelešata skrajni domet sodobnih družb v nacionalnih državah, medtem ko je republikanska identiteta večinoma res samo ideal.

Ko to pravim, pa tudi vem, da je slovenska kulturna tradicija živlensko odvisna od negovanja skupne zavesti, saj jezik ni le tehnično-formalna komunikacija, ampak v sebi nosi nek poseben pogled na svet. Ne zadovolji se le z informativno, ampak se odločilno odpira tudi estetskim, čustvenim in psihičnim funkcijam, kakor dobro ve vsaj bralec slovenskih literarnih umetnin, v katerih je stopnja učinkovitega poistovetenja odvisna od njegove samogibne domačnosti z zgodovinskimi, družbenimi, zemljepisnimi in mitskimi referencami.

To pa pomeni, da ne moremo biti Evropejci na neposreden način, ampak smo to lahko samo kot pripadniki svojih narodnih skupnosti. Konec koncev tudi Evropa kot dejanska "namišljena skupnost", ki bi navdihovala, obvezovala in motivirala njene pripadnike, še vedno pomeni predvsem veličastni projekt prihodnosti. Medtem ko za zdaj še zelo krhka skupna evropska zgodba predstavlja eno od bistvenih mentalnih ovir pri vzpostavljanju svobodne in enotne Evrope, pa politično oviro predstavlja zanemarjanje problema narodnih manjšin.

Ta problem se je silovito zastavil po koncu prve svetovne vojne in razpadu avstro-ogrskega in otomanskega imperija. Otipljiv je bil predvsem zato, ker so nekatere manjšine po razkroju imperialne strehe v svojih prizadevanjih po oblikovanju samostojne nacionalne države uspele, nekatere pa ne. V svetu nacionalnih držav, ki so zapolnile nov evropski zemljevid po letu 1918, ni status manjšine predpostavljajal le sprejemanja tuje oblasti, ampak tudi odpoved polnemu priznanju lastnih kulturnih posebnosti. Transnacionalni imperiji

so namreč različnim skupinam vladali vojaško, politično in upravno, vendar so jim praviloma prepuščali omejeno urejevanje kulturnih zadev.

Nacionalne države so ravnale drugače. Niso monopolizirale samo upravnih, gospodarskih, izobraževalnih in strateških funkcij, ampak so oblikovale tudi posebno nacionalno identiteto in ustrezno kulturo, praviloma utemeljeno na večinskem narodu. Posledica te totalizacije izkustva je bila v tem, da so se bili posamezniki, če so hoteli uživati državljanске pravice, prisiljeni poistovetiti tako z državo in njenimi institucijami kakor tudi s kulturo vladajoče narodne skupine. Državni posegi v upravljanje s kulturnimi zadevami so odločilno vplivali na samopodobo narodnih manjšin, ki so kot tlakovano pot v lastno izginotje razumele državne napore, da bi se vse prebivalce postopoma pretvorilo v člane homogenega kulturnega občestva. Zgodovina krčenja slovenskih manjšin v Italiji, Avstriji in na Madžarskem to zelo nazorno dramatizira.

Oboroženi spopadi med Nemci in Čehi po doseženi samostojnosti Češkoslovaške; nasilni spori med nemškimi in slovenskimi nacionalisti v obdobju med obema vojnama na slovenskem Štajerskem; brutalna italijanizacija na slovenskem Primorskem pod okriljem fašistične *bonifica etnica*; vojna med Poljaki in Ukrajinci v Galiciji; srbski teror nad kosovskimi Albanci; trdovratni grški postopki helenizacije makedonskih in albanskih prebivalcev na severu dežele; desetletja dolg boj nemško govorečih južnih Tirolcev za priznanje celovite avtonomije v Italiji, ki jo slovenska manjšina – očitno brezupno – še kar čaka; vzpodbujanje romunskega nacionalizma v Transilvaniji, naseljeni z veliko madžarsko manjšino; bolgarski odpor do muslimanske manjšine; slovaški raznarodovalni pritisk na Madžare; špansko zatiranje Kataloncev in Baskov v Francovi diktaturi; francosko zavračanje vztrajnih zahtev po avtonomiji na Korziki in britanska trda roka na severnem Irskem, da o vprašanju evropskih Romov ne rečem niti besede, itd. Dolg je niz bolj ali manj upravičenih pritožb med člani manjšin, usmerjenih na zahtev po polnem priznavanju njihove posebne in od prevladujoče kulture ločene kolektivne tradicije.

Narodne manjšine v nacionalnih državah moderne Evrope danes pričajo o hudi pomanjkljivosti obeh tekmujočih političnih govoric. Na strani liberalizma gre za pomanjkljivo upoštevanje dejstva, da so kulturne, jezikovne in verske razlike

pač sestavni del politične stvarnosti in kot take niso omejene samo na privatno sfero. Zato jih ni mogoče preprosto pomesti pod preprogo, kakor si to zamišljajo liberalni teoretiki kulturno in etnično nevtralne države. Na nacionalistični strani, ki prav tako spregleduje isto dejstvo, pa seveda prihaja do drugačnega odgovora: nacionalizem ga poišče v vztrajanju pri poenotenju različnih narodnih skupin za vsako ceno, tudi za ceno organiziranega nasilja.

Drža, ki skuša hvalevredno spojiti obe tradiciji, bi morala nujno upoštevati kulturne in etnične razlike med skupnostmi, ki živijo v dani državi, pri tem pa se zavedati, da bodo manjšine tudi v še tako liberalni demokratični ureditvi izražale svoje nezadovoljstvo spričo javnega obravnavanja in priznanja svojih kolektivnih posebnosti. Tej socialni filozofiji izraelska politologinja Yail Tamir pravi *liberalni nacionalizem*, ki uveljavlja nacionalne ideale, ne da bi pri tem izgubil izpred oči druge človeške vrednote, glede na katere jih je treba etično tehtati in po potrebi tudi omejiti.

Posebnost posameznih kultur in univerzalnost človekovih pravic, kulturno zasidranost posameznikov in njihovo osebno avtonomijo, te konfliktne silnice mora liberalni nacionalizem misliti hkrati. Evropska moč je bila navsezadnje vselej odvisna od raznolikosti, v kateri prav narodne manjšine predstavljajo najboljši dokaz kulturnega bogastva. Svobodna in enotna Evropa bo morala dati večjo veljavo narodnim manjšinam, ki skupaj s kulturnimi temelji nacionalnih držav sestavljajo evropski mozaik, v katerem ima vsak kamenček svoj priznani prostor. Zato je vsekakor treba zelo resno vzeti poziv avstrijskega esejista Karla Markusa Gausa k uveljavitvi Evrope domovin in Evrope maternih jezikov, ki presega Evropo nacionalnih držav. In kaj je enotni slovenski kulturni prostor drugega kot sestavni del Evrope maternih jezikov?

Ampak: enotni slovenski kulturni prostor je danes v Republiki Sloveniji skromno znan pojem. Še več: pomislimo le na negativni pomen v nenehnem poudarjanju *manjšinskega*, se pravi vsaj drugačnega, če ne na tihem tudi že slabšalnega statusa pisateljev in drugih umetnikov, ki delujejo v slovenski kulturi ne glede na državljanske identifikacije, ki jih nosijo v svojih potnih listih Italije, Avstrije in Madžarske. Vendar so bile razlike med posameznimi lokalno pogojenimi načini življenja in ustvarjalnosti od Trubarja, še zlasti pa od programa zedinjene Slovenije iz prve polovice devetnajstega stoletja naprej izoblikovane in tolmačene v kontekstu enotnega

slovenskega kulturnega prostora. Ta je bil vsaj na ravni uradne kulturne politike v Sloveniji v osemdesetih letih prejšnjega stoletja že kar dobro zasidran. V njegovem okviru bi bilo navsezadnje tudi poudarjanje manjšinjskega statusa celo sprejemljivo. Pač sprejemljivo v smislu notranje raznovrstnosti, ki pa ji zunanjo skupno identifikacijo zagotavlja enoten okvir, torej slovenska kultura v najširšem pomenu. Da tega skupnega kulturnega okvira v devetdesetih letih, se pravi v letih slovenske državne samostojnosti, očitno nočemo več niti deklarativno poudarjati, kaj šele institucionalno krepiti, za usodo slovenskih manjšin v državah sosedah Slovenije najbrž predstavlja oviro.

Sodobna "državocentričnost" oziroma osredotočenost na izključno življenje Slovencev v neodvisni Sloveniji je precej zgovorna. Zadošča opozoriti na primer vsaj na zaskrbljajoče brezbrizen odnos državnih institucij do poskusov ponovne

uveljavitve "vindišarske" skupine germaniziranih koroških Slovencev, ki naj bi simbolno in materialno zmanjšala številčnost kopneče slovenske skupnosti v Avstriji. Ali pa na ravno dušnost, s kakršno slovenska država spremlja italijanske poskuse preobrazbe Primorja in Istre v samostojno evropsko regijo, v kateri bi prevladal italijanski nacionalni interes in bi bila zaščita jezikovnih in kulturnih pravic manjšine odvisna samo še od regionalnih uredb. Tudi množični mediji v slovenski državi obravnavajo ekonomsko, politično, socialno, športno in kulturno dinamiko slovenskih manjšin na nekakšen strogo formalističen način. Te dogodke poročevalsko "pokrivajo" kot ločene življenjske prostore, ki imajo očitno le še nekakšno obrobno, dotikalniško, brezvsebinsko razmerje do kolektivnega slovenskega izkustva.

Splošna seznanjenost z življenjskim utripom slovenskih manjšin med državljani Slovenije, vključno z velikim delom mlajše inteligence, ki bi po definiciji morala razvijati pozornost do vseh plasti posameznikovega in skupinskega bivanja, je po mojem črnogledem mnenju razmeroma nizka. Natančno se spomnim, kako sem bil pretresen, ko sem sredi devetdesetih let po vrnitvi z literarnega večera na slovenskem liceju France Prešeren v Trstu naletel na rahlo dvignjeno obrv nekega ljubljanskega znanca, diplomiranca Filozofske fakultete, ki me je najprej povprašal, kje sem bil, nato pa mimogrede navrgel: "A se jim sploh splača vztrajati s to njihovo zgodbo?" "Oni" so bili seveda slovenska manjšina v Italiji. "Njihova zgodba" pa je seveda zgodba slovenskega Zahoda. Ta se je po prvi svetovni vojni začel že malo nad Vrhniko. Se pravi, meja z Italijo je potekala le dober lučaj od Ljubljane, ki je danes tako zelo zagledana v svojo "državotvorno" vlogo, da svoje "državocentričnosti" sploh ne dojema kot problem, ampak kot srečno samoumevnost. Mislim, da omenjena anekdota o samozagledanosti matičnih Slovencev sploh ni izjema, ampak utegne biti prej pravilo vsaj za mlajše generacije. Zato tudi vprašanje, ali nam kot Slovincem navsezadnje sploh kaj je do posebne slovenske razsežnosti bivanja, ni absurdno.

Pri tem pa iskanje odgovora nanj naleti na naslednji paradoks. Sodobna slovenska država se poskuša osvoboditi izključne navezanosti na organsko pojmovanje naroda, da bi se približala normativom modernih evropskih držav, v katerih je ključno prav republikansko državljanstvo. Nič nenavadnega ni torej v tem, da so pri uveljavljanju te ideje v

neodvisni Republiki Sloveniji najbolj dejavne politične stranke, ki svoje izročilo prepoznavajo v levičarskih teorijah odmiranja naroda, zlasti Liberalna Demokracija Slovenije in Združena lista socialnih demokratov. Vendar mislim, da bi bilo izrazito kratkovidno in mitični "Evropi" kot nosilcu vseh civilizacijskih norm le na videz všečno, če bi v hitenju proti republikanskemu idealu skupaj s porodno vodo šovinizma, v katerega zlahka metastazira izključno naslanjanje na ideologijo *krvi in zemlje*, vrgli skozi okno tudi dojenčka skupne kulturne tradicije. Za njeno nenehno revitalizacijo, ki je mnogo več od muzejske ohranitve, pa državne meje prav zaradi svojih izpričano zgodovinskih naključnosti ne bi smele biti zavezujoče. Potreba po tem, da se še naprej išče ravnotežje republikanske in narodne identitete, je sodobna slovenska potreba *par excellence*.

Za začetek bi veljalo obnoviti predpostavke enotnega slovenskega kulturnega prostora, ki ga bodo potrebovale predvsem slovenske manjšine v razširjeni Evropski uniji po letu 2004. Dobro, pripravljen sem priznati, da se nemara res zdi smešno, če v dobi pospešene globalizacije in razkosavanja individualnega izkustva opozarjam na zgodovinsko potrebo slovenskega občestva, da samega sebe razume kot celoto. Vendar to sploh še ne pomeni, da je opozorilo v opreki z idejami postmoderne raznolikosti in mnogovrstnosti. Nasprotno, šele v viziji slovenskega kolektivnega izkustva kot celote lahko pride do smiselne uresničitve policentričnega razvoja, v katerem središče slovenske ustvarjalnosti ni izključno Ljubljana, ampak tudi Trst in Maribor, Gorica in Celje, Novo mesto in Celovec. Se pravi, da bi se morali otresti sedanjega vedno bolj "dekorativnega" statusa slovenskih manjšin, kakršnega te uživajo v prevladujoči javni zavesti v slovenskem državnem prostoru.

Za to, da bi se tovrstnega bodisi omalovažujočega bodisi fatalističnega odnosa do skupnega slovenskega občestva sploh lahko začeli otresati, pa morajo nujno obstajati tudi institucionalni (še posebej šolski) kanali za prenašanje in utrjevanje zavesti o skupni pripadnosti slovenskemu narodnemu kolektivu. Nobene potrebe ni, da bi se ob tem bali morebitnega padca v past šovinistične izključnosti, saj tudi republikanski ideali enakosti, svobode in solidarnosti ne morejo viseti v vakuumu formalno-pravne zakonitosti, ampak so vselej že v nekem odnosu do različnih jezikovnih, kulturnih, verskih in narodnih tradicij.

Tisti, ki zavračajo sleherno sklicevanje na skupno narodno izročilo zato, ker se ne bi radi kompromitirali pred sodiščem *politične primernosti*, ki je v sodobnih zahodnih družbah izpisana v obliki zahteve po strpnosti do razlik, pa istočasno spregledujejo, da raznolikosti same sploh ne moremo razumeti, če ne razumemo nastanka modernega Zahoda. Tega pa bistveno določa ravno nastanek in uveljavitev nacionalne identitete, njenih preobrazb in protislovij. Šolski programi za kritično in informirano prisvojitve zgodovinskih procesov v slovenskem narodnem prostoru, ki bi smeli upati na oblikovanje skupinske zavesti, bi s tega vidika morali gojiti tako prvine domovinske kakor tudi državljanske vzgoje, vendar ne v medsebojnem spodbijanju, ampak v strukturno točno taki kritični napetosti, ki obvladuje razmerje med narodom in republiko.

SODOBNOST

revija za književnost in kulturo

Letnik 67, številka 4, 2003

Izdajatelj
Cankarjeva založba
Kopitarjeva ulica 2
1512 LJUBLJANA

Naslov uredništva
SODOBNOST
Hribarjevo nabrežje 13
1512 LJUBLJANA
Telefon 01 200 41 02
sodobnost@cankarjeva-z.si

Naročila in reklamacije
Cankarjeva založba
Kopitarjeva ulica 2
1512 LJUBLJANA
Telefon 01 230 26 95, 080 11 08

Tisk
TISKARNA LJUBLJANA d.d.
ISSN 0038-0482

Oblikovanje ovitka
Jani Bavčer, ARSENAL,
sodelavec Gregor Vovk

Računalniški prelom
Janez Turk

Glavni urednik
EVALD FLISAR
evald.flisar@guest.arnes.si

Uredniški svet
Sandra Baumgartner
Igor Bratož
Jože Horvat
Marko Kravos
Meta Kušar
Feri Lainšček
Katarina Majerhold
Tone Peršak
Dušan Šarotar
Igor Škamperle
Vesna Jurca Tadel
Lucija Stepančič
Veno Taufer
Milan Vincetič
Ciril Zlobec

Lektorica
Metka Peserl
metka.peserl@volja.net

Glavni urednik sprejema
sodelavce vsak ponedeljek
od 11. do 13. ure
v pisarni uredništva,
Hribarjevo nabrežje 13.

Nenaročenih prispevkov
ne vračamo.

Letna naročnina
z 20 % popustom
za redne naročnike
9800 SIT.

Cena te številke
v prosti prodaji
1500 SIT.

Cena za naročnike
v tujini USD 125
ali protivrednost
v drugi valuti.

Revija izhaja
ob finančni pomoči
Ministrstva za kulturo
Republike Slovenije
in sponzorjev.

Stališča avtorjev
niso zmeraj tudi
stališča glavnega
urednika ali članov
uredništva.